

KAPUNYITOGATÓ SOMOGYBAN

ELŐZMÉNYEK

Somogy megyében több mint egy évtizedes múltra tekint vissza a hátrányos helyzetű települések közművelődési programellátását segítő tevékenység. 2007 tele és 2012 tavasza között 33 településen 108, főként színpadi program valósult meg a Nemzeti Kulturális Alap által támogatott program-sorozaton. E feladat megvalósításában elsősorban olyan települések bevonására került sor, melyek – nehéz körülmények ellenére – kiemelt figyelmet fordítottak közművelődési tevékenységek megvalósítására. A megvalósult programok sikere, a kistelepülések lakosságának pozitív hozzáállása, hálás köszönete folyamatos megerősítést adott abban, hogy évről-évre folytatódjon a tevékenység. A befogadó települések lakossága (főleg a gyermek korosztály) olyan élményhez és tapasztalathoz jutott, melynek megszerzése egyébként nem állt volna módjában – elsősorban életkörülményei miatt.

2013-ban a Nemzeti Művelődési Intézet feladatai között is megjelent az előzőekben röviden ismertetett tevékenységhez hasonló, ám attól több szempontból is eltérő feladat, mely lehetővé teszi a hátrányos helyzetű településekre való odafigyelést.

Idén „Kapunyitogató” címmel olyan települések programellátása történik meg, melyek művelődési házai nem, vagy csak ritkán nyitják meg kapuikat. A kiválasztott programok elsősorban nem színpadi produktumok, hanem a közönség minél aktívabb bevonására törekvő közösségi programok.

A HELYSZÍNEK KIVÁLASZTÁSA

A települések kiválasztásakor több adatsort figyelembe vettünk, ezek összevetése képezte a kiválasztás alapját. Használtuk az MMIKL 2008-as település-felmérésének összesítését, a 2011-es 1438-as közművelődési statisztikai adat-szolgáltatás adatait, valamint a 240/2006-os kormányrendeletet. Azt is figyelembe vettük, hogy az elmúlt évek hasonló programellátása során mely területek, települések nem kerültek még látókörünkbe. Ugyanakkor törekedtünk egyfajta te-

rületi kiegyenlítettségre is, hogy a megye minél több járásába eljussunk.

Így végül nyolc település kiválasztására került sor. Közülük kettő (Ráksi és Cserénfa) nem hátrányos helyzetű, és Zics az egyetlen, melyen már jártunk a programellátás kapcsán. Somogy 8 járásából 5 járás területén helyezkednek el ezek az aprófalvak, melyek lakosságszáma sehol sem éri el az 500 főt. Ez utóbbi is fontos szempont volt számunkra, hiszen megyénk jellemzően aprófalvas megye. 246 településünk közül 106, azaz 43% olyan falu, melyben 500 fő alatti a lakosság száma

Taksa

Bélavár

A BEFOGADÓ TELEPÜLÉSEK RÖVID BEMUTATÁSA

Bélavár

Somogy déli részén, a Drávához és a horvát határhoz közel, a barcsi járás területén, pazar természeti környezetben elhelyezkedő, 354 fős, hátrányos helyzetű település. Alapítása a hagyományok szerint IV. Béla nevéhez fűződik. Lakossága fogyó, elöregedő, a nyugdíjasok száma rendkívül magas. A településen kevés fiatal él, iskolát nem tart fenn, az óvodába járók száma is egyre fogy. Ugyanakkor környezetére igényes, rendezett falu. Művelődési háza is szépen rendezett.

Cserénfa

Kaposvártól 13 km-re fekvő, 203 fős település – a program befogadó települései közül a legalacsonyabb lakosságú. Sem iskola, sem óvoda nincs a településen. A helyi oktatás utolsó dátuma 1979, ekkor szűnt meg az alsó tagozat is. Közművelődési statisztikai adatszolgáltatásában meglepően kevés adatot szolgáltatott. Művelődési háza apró, az önkormányzat mellett található.

Kazsok

Kaposvárhoz közel helyezkedik el, 311 fős hátrányos helyzetű település. Tiszta, rendezett körülmények várják

az odalátogatót. Művelődési házába életet vinni akaró, a közművelődési, közösségi tevékenységekre figyelmet fordító a település vezetése. A kiválasztott települések közül itt él legnagyobb számban roma lakosság. Művelődési háza nem túl nagy, de szépen rendezett, tiszta.

Pogányszentpéter

A csurgói járás területén, Zala és Somogy megye határán helyezkedik el, 492 fős, hátrányos helyzetű település – a program legnagyobb lélekszámú résztvevője. A 80-as években itt alakult meg az egyik első közművelődési egyesület. Valaha néptáncsoport is működött itt. Kicsi művelődési háza régi építésű.

Ráksi

A kaposvári járás területén elhelyezkedő 476 fős település. A helybeliek közül több család a háztáji birtokra építi megélhetését. Iskola nincs a településen, a gyerekek a szomszédos Igalba járnak, mely a térség fontos turisztikai központja is egyúttal. Az önkormányzat épületében található művelődési terem nagyobb programok befogadására is alkalmas.

Szenta

A csurgói járás területén helyezkedik el, 383 fős, hátrányos helyzetű település. Faluháza 1993-ban épült, helyet ad

a könyvtárnak és az óvodának is. Az út túlsó oldalán idén adták át a foci pályát.

Táska

A marcali járás területén helyezkedik el, 405 fős, hátrányos helyzetű település. Népdalköre, bár mostanra elöregedett, a megye legkiválóbbjai közé tartozott. Kicsi művelődési háza az önkormányzat épületében található, az óvodával közös udvarral.

Zics

A 371 fős, hátrányos helyzetű település a tabi járás területén helyezkedik el. Programellátást már biztosítottunk ezen a településen, mely akkor nagy sikert aratott.

A PROGRAMOK KIVÁLASZTÁSA

A programok összeállításánál több szempontot vettünk figyelembe.

Igyekeztünk a kulturális értékek sokszínűségét, műfaji sokféleségét biztosítani a program összeállításában, törekedve a több korosztály számára való megfelelésnek is.

Célunk az volt, hogy olyan tevékenységeket és programokat mutassunk be, melyek a közösségi művelődés céljait szolgálják, lehetőséget tudnak adni arra, hogy gyökeret verjenek a településeken, ugyanakkor a helyi kötődést is segítsék.

Ennek megfelelően minden települést 3 alkalommal keresünk fel.

Minden alkalommal egy kézművest és egy ismeretterjesztő vagy művészeti programot biztosítunk. A kézműves tevékenységek közül azokat választottuk ki, melyek jellemzően megjelennek Somogyban, ugyanakkor a kézművesség sokféleségét képesek megmutatni, akár kevés eszköz- és anyagigénnyel is. Az esti programok között szerepel helytörténeti-régészeti előadás, mely segíti a helyi identitástudat kialakulását, erősödését a településhez köthető történelmi ismeretekkel, helyet kap minden helyszínen egy-egy énekprodukció is, mely legáltalánosabb közös nyelvünkön, a zene nyelvén képes megszólítani a közönséget – közös daltanulással kiegészítve, és egy táncprogram, melyben elsősorban somogyi táncokkal ismerkedhet a közönség. A 3 alkalom együttesen képes viszonylag teljes képet adni szűkebb hazánk, a megye népművészetéről, művészeti értékeiről, képes alternatívákat mutatni a külön-

böző művészeti ágakból, ugyanakkor a programelemek mindegyike épít a helyi kötődésre és a közösségben való gondolkodásra.

Az együttműködők kiválasztásánál elsődleges szempont volt, hogy saját műfaján belül kiemelkedő művészi színvonalon teljesítő kézműves, illetve előadó legyen, valamint figyelembe vettük azt is, hogy a csoport eddigi működése során milyen mértékben vett részt a megye kulturális-művészeti életében. Törekedtünk arra is, hogy a már „bevált” fellépők mellett újaknak is adjunk lehetőséget a bemutatkozásra.

KÉZMŰVES TEVÉKENYSÉGEK

A kézműves program összeállításában együttműködő partnerünk a Somogy Megyei Népművészeti Egyesület volt. Három tevékenység került kiválasztásra: a kosárfonás, a szövés és a fazekasság. Ezek a tevékenységek lehetőséget adnak bármely korosztály számára a kipróbálásra, előzetes ismeretek nélkül is képesek az alkotás örömét megteremteni, lehetőséget nyújtanak az elkészült apró tárgyak hazavitelére, a másoknak történő megmutatásra, ugyanakkor a készítés során egymás munkájának megfigyelésére, a közös élmény nyújtására is. Fejlesztik a kezűgyességet, a manualitást, azonnali élményhez juttatnak. A közreműködő kézművesek szakmájuk legjobbjai, ugyanakkor kellő pedagógiai érzékkel rendelkeznek a tanításhoz, az ismeretek átadásához, a gyakorlati bemutatáshoz. A mesterség iránti szeretetük és alázatuk, elkötelezettségük áthatja minden munkájukat, gyökereink ismerete és tisztelete nemcsak hitelessé teszi őket, de ezáltal is képesek megszerettetni a tevékenységet, képesek kedvet csinálni hozzá.

Kézműveseink:

Csapó Angéla szövő, népi iparművész, a Népművészet Ifjú Mestere

Falusiné Terjék Éva fazekas népi iparművész

Kakas József kosárfonó

MŰVÉSZETI PROGRAMOK

A művészeti ágak közül kettőt választottunk be a programba. A kórusművészetet és a néptáncot. Mindkét művészeti ág kiválóan alkalmas kultu-

Szenta

rális értékeink közvetítésére, hagyományos értékeink bemutatására és átadására. A művészeti előadások nem csupán művészeti produkciók, hanem egyúttal ismeretterjesztő programok is, ahol a közönség a műsorszámok felkonferálása közben megismerkedhet az előadott művek zenetörténeti jelentőségével, vagy a táncházban a tanított táncok eredetével.

Az énekkari produkciók sokfélesége jelenik meg a sorozatban. Klasszikus vegyeskari műsorok, de népdalköri fellépés is helyet kapott. A műfaj mellett szól az elmúlt évek tapasztalata. Bármily meglepő is lehet, az énekkari műsorok mindig is képesek voltak megszólítani a közönséget. Azt a közönséget, mely magától talán sohasem ment volna el egy énekkari hangversenyre, ugyanakkor pedig, amikor meghallgatja, akkor megérinti. Ez az a műfaj, mely megdönteni látszik azt a feltevést, hogy kistelepüléseken élők nem kíváncsiak erre, a befogadás nehéz – hiszen tapasztalatunk van arra, amikor egy kórusművet vastappsal köszönnek meg. Igen, az értéket képes megérezni és befogadni az előképzettség nélküli közönség is. Idei programunkban nem pusztán kórushangversenyre kértük fel a közreműködőket, hanem olyan műsort kértünk, melyben a közönséget is megszólítják népdaltanulással.

A kaposvári *Vikár Béla Vegyeskar* a megye legnagyobb múltú kórusa, jövőre ünneplik megalakulásuk 90. évfordulóját. Kapcsolatunk több évtizedes. A *Nagyatádi Vegyeskar* 20 éves múltra tekint vissza, rátermettségüket már több alkalommal bizonyították. Hasonlóképpen jó munkakapcsolatunk van a marcali *Calypso Kórus*sal és a balatonlellei *Sotto Voce* énekkarral, mindketten több alkalommal szerepeltek már hasonló programban. A *Balatonszabadi Népdalkör* most első alkalommal szerepel ilyen típusú programban, jelenleg a megye legeredményesebb népdalköre. Fellépésüket Tászkára terveztük, nem titkoltan azzal a céllal, hogy a helyi népdalkört segítsék.

A néptánc produkciók mindig is népszerűek voltak, elfogadásuk a kistelepüléseken is problémamentes. Most azonban nem az eddigiekben megszokott színpadi produkciót kértünk a csoportoktól, hanem táncház programot, melynek célja a közönség minél aktívabb megszólítása. Két nagy múltú táncgyűttessel állunk kapcsolatban. A kaposvári *Somogy Táncgyűttessel* már több éve dolgozunk együtt, munkásságuk ismert előttünk, nevük maga garanciát jelent a célok megvalósulására. Másik együttműködő partnerünk a marcali *Baglász Táncgyűttes*, akikkel ilyen közös munkánk még nem volt, de az együttes maga nem ismeretlen számunkra, kiemelkedő eredményeik biztosítják a program sikerét.

Szenta

ISMERETTERJESZTŐ PROGRAM

A régészeti program beemelése mellett döntő érv volt, hogy a települések lakóinak identitástudatához nagymértékben hozzájárulhat lakóhelye történelmének jobb megismerése, közösséggé válásához pedig a közös múlt, a közös gyökerek és történelem megismerésének azonosság tudatra gyakorolt hatása. A programban a volt megyei múzeum régészével és múzeumpedagógusával dolgozunk együtt. Esetünkben a múzeumban eltöltött közel 6 év lehetővé tette, hogy jobban megismerjük a régészet és a múzeumpedagógiai fontosságát, szemléletformáló hatását.

A PROGRAMOK CÉLCSOPORTJA ÉS TERVEZETT HATÁSAI

A programok célközönsége tervezett módon elsősorban a gyermek és ifjúsági korosztály. Ez főleg azokon a településeken lehetséges, ahol – bár e települések főleg fogyó és előregedő lakosságúak – a népességen belül jelentősebb a gyermek és ifjúsági korosztály aránya. Ugyanakkor nem csak a fiatalok részvételére számítottunk, hanem természetesen a velük érkező szülőkre, a családokra. A programok összeállítása is több korosztályt céloz

meg – és a megvalósítás során a tapasztalat is több korosztály megjelenését igazolta, nagymértékben az idősök részvételét.

A program megvalósításával alapvető célunk, hogy a kistelepüléseken élők kulturális hátrányait csökkentjük, felkeltsük művelődési igényüket, ismereteiket bővítsük – a közösségi művelődés eszközeit használva. A napjainkban megfigyelhető kulturális értékvesztés és a hátrányos helyzetű települések erősödő kulturális leszakadása igazolja a programban megvalósuló értékközvetítés szükségességét. A programokban kínált közösségi, művelődési és ismeretszerzési lehetőségek valódi alternatívát jelentenek.

Célunk az is, hogy az általunk biztosított programok kiegészüljenek a településen meglévő értékekkel, produktumokkal, ezért szorgalmazzuk lehetőség szerint a helyi értékek megmutatkozását. Ez a cél azonban nehezen elérhető, hiszen ebben az évben olyan helyeket választottunk, ahol valóban nincsenek nyitva a művelődési házak, tehát nem jellemző művészeti csoportok, közösségek, alkotók jelenléte.

A programok közönsége, a települések lakói esetében a látókör szélesedését várjuk, saját nemzeti kultúránk értékeinek felismerését, egyfajta kulturális igény aktiválódását, mely a produkciók által kiváltott katarzison keresztül valósulhat meg.

Legjobb esetben pedig a közösségi művelődés igényének felkeltését, megfogalmazását. Bár ez csak folyamatos munka eredménye lehet, de elindításának vágya fakadhat a program által biztosított kulturális élményből. Az újra étellel megtelő művelődési házak ajtaja talán a programokon túl is nyitva marad, az elindított folyamatok remélhetőleg folytatásra találnak – a helyben lakók kezügységére vagy művészi vágyaira alapozva.

A MEGVALÓSÍTÁS EDDIGI TAPASZTALATAI

2013 tavaszán (április 6. és június 8. között) 7 településen kettő, 1 településen pedig egy alkalommal valósult meg a program. Cserénfa volt az a település, ahol azzal a kéréssel fordultak hozzánk, hogy a tavaszra tervezett második programot inkább az őszi időszakban valósítsuk meg, tekintettel a mezőgazdasági munkákra.

Általánosan elmondható tapasztalat az, hogy az első megkeresésnél minden település nagy lelelkedéssel fogadta a lehetőséget, mindenki nagyon örült annak, hogy végre „történik valami” a faluban, amit szűkös lehetőségeik eddig nem tettek lehetővé. Amikor azonban a megvalósítás szakaszába érünk, ki-ki habitusa, egyéni elkötelezettsége alapján viszonyul a feladathoz. Van olyan polgármester, helyi segítő, aki magától is tudja a dolgát, lelkesen szervezi a közönséget, és van olyan, aki segítségre szorul a helyi szervezőmunkában. Ilyen esetben a megyei iroda dolga nem könnyű, hiszen jelenlét, helyismeret, az ott élő emberek ismerete szükséges a feladathoz – tehát leginkább a közös gondolkodás, az így felmerülő ötletek, javaslatok lehetnek azok, melyek felismertetik a település vezetésével saját lehetőségeit. Általánosságban megfogalmazva: ahol a közművelődés, a közösség és annak értékei iránt elkötelezett a település vezetése, ott a legsikeresebb a megvalósítás, ahol ezek az értékválasztások, elkötelezettségek nem vagy csak részben jelennek meg, ott kevesebb embert sikerül megszólítani – ott a következő alkalommal több beavatkozásra van szükség az iroda részéről. Tudjuk, hogy nagyon nehéz kimozdítani az embereket jól megszokott napi rutinjukból, nehéz őket – főleg aktívan – bevonni közösségi programokba. Ám azt is tudjuk, hogy ha egyszer sikerül

„megtörni a jeget”, bejönnek a művelődési házba, akkor ott olyan pozitív élményhez jutnak, amely segíti a további aktivitást, mely kíváncsivá teszi őket – vagy csak egészen egyszerűen jól érzik magukat, és ezt az élményt szeretnék máskor is átélni.

Mivel nagyon alacsony lakosság-számú aprófalvakban jártunk, nem tudunk több száz fős látogatottságról beszámolni. Egy-egy eseményen csupán néhány tucat ember vett részt – ám ha ezt a lakosságszámhoz százalékosan viszonyítjuk: 10-20% közé tehető átlagosan egy-egy rendezvény látogatósza-ma. Gondoljunk csak bele, ha egy város esetében mondhatnánk ezt el! És talán nem is mindig a számok nagyságától függ munkánk eredményessége. Hiszen valóban, többségükben olyan települések ezek, ahol már régóta nem történt semmi, ahol a lakóknak már rég nem volt közösségi élményben részük. Ezekben a községekben nem lépett fel mostanában énekkar, nincsenek kézműves szakkörök, és rég táncoltak már együtt az emberek. Arra pedig lehetőségük nincs, hogy a közeli vagy nem is olyan közeli városba utazva szerezzenek élményeket. Mi magunk eredménynek érzünk minden egyes résztvevőt, mindenkit, aki jelenlétével megtisztelte a programot, és főleg mindenkit, aki aktív részesévé vált az eseményeknek. Azt a kicsi gyermeket, aki édesanyjának szívminitás tálat készített Anyák napjára, azt az asszonyt, aki ifjúkora táncait elevenítette fel (és tánc közben megfeszült arról, hogy fáj a lába), azt a kisfiút, aki most határozta el, hogy járni fog az iskolai fazekas szakkörbe, hogy megtanulja a mesterséget. Mindezek az egyéni élmények eredmények, és részben ezek vezethetnek majd közösségek kialakulásához.

Hadd említsem meg itt Pogány-szentpétert, ahol nagyon nagy sikere volt az eddigi programoknak – az összes település között a legnagyobb látogatottsággal zajlottak. A valaha közművelődéssel is foglalkozó polgármester asszony elmondta, hogy településükön volt néptáncsoport, és a jelenlévőkkel (főleg asszonyokkal) arról beszéltek a táncprogram kapcsán, hogy lépéseket tesznek azért, hogy újra elinduljon egy néptánc szakkör.

Nagyon jó tapasztalatunk volt Tás-kán, ahol a vendég népdalkör mellett felléptek a helyiek is, sőt közös énekar is sor került. A helyi népdalkör valaha az egyik legeredményesebb népdal-

Raksi

köre volt megyénknek, de a tagok kiöregedése, halála miatt nem vállalnak már minősítő fellépéseket. A program hatására, a Balatonszabadi Népdalkör vezetőjével való beszélgetés után azonban úgy látszik, hogy jövő évben újra csatlakoznak a minősítőhöz, és ebben a polgármester is támogatja őket. Természetesen a balatonszabadi vezető is felajánlotta segítségét.

A helyiek megmutatkozásának egyik nagyon szép példája valósult meg BÉlaváron, ahol a táncház programba érkező kislányok kértek lehetőséget arra, hogy megmutathassák magukat, énekelhessenek. A hangszerbemutató után énekeltek, a zenekar kíséretével. Maga a polgármester sem tudta, hogy ilyen jó hangú gyerekek vannak a faluban, és szóba került, hogy társadalmi vagy egyéb ünnepeken is énekelhetnének.

ÖSSZEZÉS

A programsorozat eddigi tapasztalatai megerősítenek minket abban, hogy a Kapunyitogató jó kezdeményezés, többet ad az eddigi gyakorlatban megvalósult programoknál. Fogadtatása minden befogadó település részéről kedvező, ugyanakkor vannak települések, akiket az ősszel folytatódó események kapcsán az eddigiéknél nagyobb figyelemben kell részesítenünk. Segíteniünk kell minden olyan kezdeményezést, mely a program hatására indult el, minden rendelkezésünkre álló eszközzel. Ugyanakkor a későbbiekben is szeretnénk figyelemmel kísérni e települések és kezdeményezések sorsát, hiszen a program eredményessége hosszú távon tud igazán megmutatkozni.

SZALAY LILLA 1990-ben szerzett diplomát a JPTE magyar-népművelés szakán. 1986-tól egészen az intézmény megszűntetéséig, 2007-ig a Somogy Megyei Művelődési Központ munkatársa volt. Itt hálózati-módszertani munkát végzett, de művészeti területekkel is foglalkozott. 2007. április 1-től a jogutód Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársa, majd a közművelődési osztály vezetője volt. 2013. január 1-ejétől a Nemzeti Művelődési Intézet Somogy Megyei Irodájának vezetője.